

Nr 17.

Ankom till riksdagens kansli den 11 mars 1929 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i de sociala arrendelagsbestämmelserna.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta motioner, nr 185 i första kammaren av herr *Lindhagen* och nr 275 i andra kammaren av herr *Pettersson* i Hällbacken *m. fl.*

I motionerna har hemställts,

att riksdagen ville besluta sådana ändringar och tillägg till gällande sociala arrendebestämmelser att:

1) minimiarealen för arrenden, som skola falla under lagen, sänkes effektivt;

2) arrendetiden för arrenden under fideikommiss och för arrenden under sådana gods, för vilka tidsbestämmelse saknas, bestämmes till 15 år;

3) rätt till förnyelse av arrende (optionsrätt) medgives arrendator vid utgången av den stadgade minimitiden;

4) kontroll vinnes på lagens tillämpning.

Eventuellt yrkas framställning till Kungl. Maj:t i ett eller flera av ovan nämnda syften.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för ifrågavarande hemställan, får utskottet hänvisa till motionerna.

I. Frågan om minimiarealen för arrenden, som omfattas av den sociala arrendelagstiftningen.

Denna fråga förelåg till bedömande vid behandlingen under riksdagen 1927 av den sociala arrendelagstiftningen.

*Riksdagen
1927.*

I fråga om den s. k. norrländska arrendelagen ansåg sammansatta andra lag- och jordbruksutskottet, som förehade ärendet till förberedande behandling, att en jämkning av gällande minimiarealgräns borde ske samt förordade, att densamma skulle bestämmas till fyra hektar inrösningsjord eller tre hektar odlad jord. Beträffande den allmänna arrendelagens sociala del ansåg däremot utskottet, att en sänkning av den av Kungl Maj:t föreslagna

minimiarealen, fyra hektar odlad jord, icke borde ifrågakomma. Det sammansatta utskottets förslag beträffande minimiarealen i den allmänna arrendelagen blev av riksdagen godkänt. Den förordade bestämmelsen om sänkning av minimiarealen i den norrländska arrendelagen vann däremot icke båda kamrarnas bifall och utslöts i det sammanjämningsförslag, som låg till grund för riksdagens beslut.

Riksdagen
1928.

Vid påföljande års riksdag drogs frågan om minimiarealen åter under riksdagens prövning.

I motion nr 201 i första kammaren hemställdes nämligen, att riksdagen ville besluta eller hos Kungl. Maj:t begära förslag:

1) därom, att i lagen om arrende av viss jord å landet i Norrland och vissa delar av Svealand bestämmes, att minimigränsen för arrenden, som falla under lagen, skall vara två hektar odlad jord, ängs- och hagmark eller, om detta ej bifalles, två hektar odlad jord;

2) därom, att enahanda bestämmelser skola gälla även för sociala arrenden i de övriga delarna av riket, som omförmälas i den allmänna arrendelagen.

I motionen nr 358 i andra kammaren hemställdes, att riksdagen ville besluta eller hos Kungl. Maj:t begära förslag:

1) därom, att i lagen om arrende av viss jord å landet i Norrland och vissa delar av Svealand bestämmes, att minimigränsen för arrenden, som skola falla under lagen, skall vara två hektar odlad jord ävensom

2) därom, att enahanda bestämmelser skola gälla även för sociala arrenden i de övriga delarna av riket, omförmälda i den allmänna arrendelagen.

I utlåtande, nr 11, över motionerna yttrade andra lagutskottet, att det icke anförts några nytillkomna omständigheter, som kunde föranleda riksdagen att frångå sitt beslut beträffande förevarande lagstiftning, som trätt i kraft den 1 augusti 1927. Utskottet hemställde fördenskull om avslag å motionerna.

Denna hemställan bifölls av första kammaren, under det att andra kammaren i enlighet med en vid utskottets betänkande fogad reservation beslöt en skrivelse i motionernas syfte till Kungl. Maj:t.

II. Frågan om arrendetiden för arrendeupplåtelse enligt den sociala arrendelagstiftningen.

Riksdagen
1927.

Jämväl denna fråga förelåg till bedömande vid behandlingen under riksdagen 1927 av den sociala arrendelagstiftningen.

I den proposition (nr 182) till 1927 års riksdag, genom vilken framlades förslag till social arrendelagstiftning, föreslogs beträffande arrenden av fideikommissjord å landet samma minimiarrendetid som vid arrenden under bo-lag och därmed likställda jordägare. Upplåtelsen skulle alltså ske för viss tid, ej understigande femton år, eller för arrendatorns livstid eller ock för fideikommissariens besittningstid. Vore arrendetiden icke så bestämd, som nu sagts, skulle avtalet anses ingånget för en tid av femton år. Dispens kunde

erhållas. I fråga om de jordbruksarrenden, som upptagits under 56 § i lagförslaget, föreslogs jämväl en femtonårig minimiarrendetid.

Sammansatta andra lag- och jordbruksutskottet, som till förberedande behandling förhade propositionen och de i anledning av densamma väckta motionerna, ansåg i fråga om fideikommissarrenden, att en minimitid av femton år vore alltför lång, samt hemställde, att minimitiden måtte sättas till tio år. I fråga om den grupp av arrenden, som avhandlades i 56 §, ansåg utskottet varken behövt eller lämpligt att införa tvingande bestämmelser om minimitid. Utskottet hade icke av den i ärendet förebragta utredningen kunnat finna, att vid dessa arrenden sådana missförhållanden i fråga om upplåtelse-tidens längd föreläge, att ett ingripande på lagstiftningens väg kunde vara befogat. Arrendeupplåtelser under enskilda jordägare i allmänhet saknade också den varaktiga beskaffenhet, som i fråga om arrenden under bolag och fideikommiss talade för lagstadgandet av en längre minimitid. Som regel upphörde utarrenderingen av nu ifrågavarande ställen förr eller senare i följd av ägarens dödsfall eller fastighetens försäljning. Härtill komme, att många av de större enskilda egendomarna, särskilt i södra Sverige, vore för sin drift väsentligen beroende av den arbetskraft, som erhöles från jordbrukstorpen. En lagstadgad minimitid, särskilt så lång som femton år, skulle utan tvivel komma att inverka störande på driften vid huvudgårdarnas jordbruk. Med denna motivering hemställde utskottet, att den i förslaget upptagna 56 § måtte utgå.

Riksdagen biföll utskottets hemställan såväl i fråga om fideikommissarrenden som beträffande sistnämnda grupp av arrenden.

Vid 1928 års riksdag drogs jämväl frågan om minimitiden under förnyat bedömande av riksdagen.

*Riksdagen
1928.*

I motion nr 202 i första kammaren hemställdes nämligen, att riksdagen måtte besluta eller hos Kungl. Maj:t begära den ändring i allmänna arrendelagens 55 § och det tillägg till densamma, att för arrenden under fideikommiss och sådana gods, som omförmäldes i 56 § i Kungl. Maj:ts förslag till 1927 års riksdag, skulle bestämmas en minimitid av 15 år.

I motion nr 361 i andra kammaren hemställdes, att riksdagen måtte besluta eller hos Kungl. Maj:t begära den ändring i allmänna arrendelagens 55 § och det tillägg, att för arrenden under fideikommiss och enskilda jordägare, som omförmäldes i 56 § i Kungl. Maj:ts förslag till 1927 års riksdag, skulle bestämmas en minimitid av 15 år.

I sitt i ärendet avgivna utlåtande, nr 12, anförde andra lagutskottet, att det enligt utskottets mening icke finnes anledning att då frångå det beslut rörande minimitiden vid ifrågavarande arrendeupplåtelser, som fattades vid 1927 års riksdag. Utskottet hemställde alltså om avslag å motionerna.

Denna hemställan bifölls av första kammaren, under det att andra kammaren antog en vid utskottets utlåtande fogad reservation om skrivelse till Kungl. Maj:t i motionernas syfte.

III. Frågan om optionsrätt.

Riksdagen
1927.

Vid 1927 års riksdag framfördes motionsvis frågan om införande av optionsrätt i den sociala jordlagstiftningen utan att då vinna riksdagens bifall.

Vid nämnda riksdag uttalade sammansatta andra lag- och jordbruksutskottet i sitt utlåtande rörande det i motionerna berörda ärendet, att utskottet, när det för vissa arrenden förordade så lång minimitid som femton år, ej fann anledning föreligga att stadga optionsrätt. Såsom skäl härför hänvisade utskottet till vad jordsakkunniga anfört i frågan. Av de sakkunnigas betänkande framgår, att deras ståndpunkt härutinnan vore, att sedan arrendatorn innehaft fastigheten i femton år optionsrätt näppeligen kunde tillerkännas honom, utan att jordägarens rätt att förfoga över sin jord alltför mycket beskures. Dessutom kunde man förutse, att arrendeförhållandet under den föregående långa arrendetiden vunnit sådan stadga, att, därest fastigheten fortfarande skulle vara utarrenderad, någon risk knappast förefunnes för en skötsam arrendator att icke erhålla förnyat arrende.

Riksdagen
1928.

Vid fjolårets riksdag drogs frågan om optionsrätt ånyo under riksdagens bedömande genom motioner i båda kamrarna.

I sitt över motionerna avgivna utlåtande, nr 10, yttrade andra lagutskottet, att det enligt utskottets mening ej funnes anledning frångå de beslut i ämnet, som fattades vid 1927 års riksdag.

Utskottets hemställan om avslag å motionerna bifölls av första kammaren, under det att andra kammaren antog en vid utskottets utlåtande fogad reservation, vari yrkades skrivelse till Kungl. Maj:t i motionernas syfte.

IV. Frågan om kontroll å den sociala arrendelagstiftningens tillämpning.

Undersökning
angående
verkningarna
av den norrländska
vanhävds-
lagstiftningens.

I sitt den 10 november 1921 avgivna betänkande hava de sakkunniga, som tillkallats för undersökning rörande den norrländska vanhävdslagstiftningens verkningar, häradshövdingen N. Wihlborg och överlantmätaren O. Nilsson framhållit, att den verkställda undersökningen angående den norrländska arrendelagens verkningar givit vid handen, att nämnda lag ingalunda vunnit tillämpning i full utsträckning. Det hade sålunda konstaterats, såväl att muntliga arrendeavtal alltjämt vore långt ifrån sällsynta som ock att i de skriftliga avtalen ofta förekomme bestämmelser, som strede mot lagens stadganden. I arrendekontrakten hade intagits bestämmelser, som i än det ena än det andra avseendet avveke från lagens föreskrifter.

Nämnda sakkunniga hava härutinnan i huvudsak anfört:

Det är naturligt att, där avvikelser sålunda skett, de i allmänhet tillkommit i jordägarens intresse. Arrendatorerna hava sålunda trots den till deras förmån stiftade särskilda arrendelagen icke alltid varit i stånd att vid avslutande av arrendeavtal i tillräcklig grad göra sin rätt gentemot de i allmänhet ekonomiskt välsituerade jordägarna gällande. Men därtill kommer även, att arrendatorerna ofta icke äga någon ingående kännedom om lagstiftningens innehåll. Det har vid sådant förhållande icke varit någon svårighet för jord-

ägarna att få i arrendekontrakten inryckta mot arrendelagen stridande bestämmelser, vilkas innebörd och räckvidd arrendatorerna icke haft förmågan att överblicka.

Det kan måhända sägas, att vad sålunda anförts angående åsidosättandet av arrendelagens föreskrift om skriftlig form för arrendeavtalet eller av någon av lagens övriga bestämmelser icke är av så synnerligt stor betydelse, då dels en arrendator, som på grund av muntligt avtal tillträtt en fastighet, jämlikt lagen alltid har möjlighet att efter stämning till domstol få arrenderätten stadfäst i överensstämmelse med densamma och då dels ett i avtalet intaget villkor, som strider mot lagen, är utan verkan. Fäster man sig endast vid den rättsliga sidan av saken, kan det således synas spela mindre roll, om arrendatorn brukar fastigheten på grund av allenast muntligt avtal eller om i ett skriftligt avtal intagas villkor, som icke överensstämmer med arrendelagen. Tager man emellertid hänsyn till förhållandena såsom de gestalta sig i det praktiska livet, torde man dock finna, att det är av icke ringa vikt, att arrendelagen kommer i full tillämpning i enlighet med sitt innehåll, d. v. s. att alla arrendeupplåtelser, som falla under lagen, ske skriftligen och i avtalen icke intagas andra villkor än sådana, som överensstämmer med lagen. Det har påvisats, att det i andra och tredje punkterna i 1 § andra stycket av norrländska arrendelagen omförmälda tillvägagångssätt för stadfästande av en arrenderätt, som grundar sig på muntligt avtal, icke i något fall kommit till användning. På grund härav och då det säkerligen endast undantagsvis kommit i fråga, att en jordägare jämlikt första punkten i samma stycke på äskande av en arrendator med muntligt arrendeavtal genom skriftlig handling bekräftat arrenderätten, kan det, då en arrendator brukar en fastighet på grund av muntligt avtal, förutsättas, att det osäkerhetstillstånd för arrendatorn, som det muntliga avtalet innebär, kommer att fortfara, så länge han sitter på fastigheten.

Vad angår det fall, att skriftligt avtal väl slutits men i avtalet stipulerats villkor, som strida mot arrendelagen, är det också uppenbart, att arrendatorn ofta skall känna sig så pass bunden av de avtalade villkoren, att han icke vill ifrågasätta annat än att de skola vara gällande. Att påyrka tillämpandet av andra villkor än dem, som arrendekontraktet innehåller, måste, låt vara att laglig rätt därtill förefinnes, framstå såsom obehagligt för många arrendatorer. Ett påstående i sådan riktning gentemot jordägaren kan för arrendatorn medföra allvarsamma konsekvenser. Arrendatorn är nämligen frånsett arrendeförhållandet i allmänhet för sin utkomst mer eller mindre beroende av jordägaren, och det kan för visso befaras att, därest arrendatorn gör sina lagliga anspråk gällande, han kan från jordägarens sida bliva föremål för obehag av det ena eller andra slaget. Hellre än att utsätta sig för en dylik eventualitet avstår arrendatorn från sin rätt och fogar sig efter avtalets olagliga bestämmelser. Det bör ej heller förbises, att för mången arrendator har ett ingånget avtal sådan helgd, att det är alldeles uteslutet, att han med vett och vilja skulle bryta detsamma, även om det är stridande mot till hans skydd givna lagbestämmelser. Allt som allt kan det på goda grunder antagas att, där ett arrendekontrakt innehåller mot arrendelagen stridande villkor, kontraktet ej sällan kommer i tillämpning i enlighet med sitt innehåll och icke enligt de lagstadganden, som genom samma villkors intagande i kontraktet blivit åsidosatta.

Detta behöver naturligtvis icke alltid medföra, att arrendatorn tillfogas orätt. Det är icke omöjligt, att arrendatorn av någon anledning kan anse ett arrendeavtal, som icke överensstämmer med lagen, vara förmånligare än ett avtal, vid vars avslutande lagen i allo blivit följd. Sålunda kan arrendatorn finna det med sitt intresse överensstämmande att mot erhållande av en rättig-

het, som lagen icke tillägger honom, åtaga sig en förpliktelse, som icke har stöd i lagen, eller avstå från en honom i lagen tillerkänd rätt. Detta är emellertid en sak för sig. Även ett i full överensstämmelse med arrendelagen ingånget kontrakt hindrar givetvis icke, att genom överenskommelse mellan parterna andra villkor kunna komma att i praktiken tillämpas än de, som innehållas i kontraktet. Vikten ligger icke därpå, att i arrendeförhållandet lagens tvingande bestämmelser för varje fall komma i tillämpning, utan därpå, att det arrendeförhållandet konstituerande kontraktet icke erhåller sådant innehåll, att därigenom arrendatorn ingives en felaktig uppfattning om sina lagliga rättigheter och skyldigheter.

Det kan icke undvikas, att i samma mån som arrendelagens bestämmelser åsidosätts lagens effektivitet förringas. Lagens ändamål att bereda arrendatorerna trygghet och självständighet i deras näring blir icke tillgodosett i den utsträckning, som lagstiftarna avsett. Detta återverkar i sin ordning på skötseln av jordbruket å arrendegårdarna. Det kan icke förväntas, att en arrendator, som endast har ett muntligt avtal att lita till eller vilken exempelvis, såsom ingalunda är ovanligt, genom arrendekontraktet ålagts att, närhelst så fordras, ställa sin arbetskraft till jordägarens förfogande, skall kunna eller vilja å jordbruket ägna erforderlig omsorg.

Av sålunda anförda skäl hava herrar Wihlborg och Nilsson ifrågasatt, huruvida icke — i viss mån efter förebild av vad som gäller i avseende å lagen om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område — för varje län borde förordnas en eller flera personer med åliggande att tillhandagå arrendatorerna med råd och upplysningar angående med arrendavtalen sammanhängande frågor. Eventuellt torde ett sådant uppdrag kunna anförtros åt det agronomiska biträde, som enligt herrar Wihlborgs och Nilssons förslag skulle anställas hos varje jordbrukskommission. Därest på nämnda sätt tillfälle bereddtes arrendatorerna att erhålla erforderliga upplysningar angående vad arrendavtalen finge innehålla och råd angående vad de hade att iakttaga för att bevaka sina intressen, skulle en av anledningarna till att arrendelagens bestämmelser så ofta åsidosattes nämligen den, att arrendatorerna icke ägde kännedom om lagstiftningens innehåll, i väsentlig mån undanröjas. Den garanti, som därigenom vunnas för att arrendelagens bestämmelser komme i tillämpning, kunde antagas komma att högst väsentligt bidra till förminskning av antalet fall, då genom arrendavtalen arrendatorerna tillfogades förfång.

Jordkommissionen.

Även jordkommissionens majoritet har beaktat detta spörsmål. Enligt kommissionens förslag skulle i orterna inrättas särskilda jordbrukskommittéer, vilka jämte annat skulle med uppmärksamhet följa arrendeförhållandena och på begäran lämna råd och upplysningar såväl vid arrendavtals upprättande som eljest då fråga uppstode om tillämpning av den sociala arrendelagen eller något i arrendavtal intaget villkor.

Jord-sakkunniga.

Vidare hava jordsakkunniga i sitt den 20 juni 1926 avgivna betänkande till lag om ändrad lydelse av nyttjanderättslagen beaktat detta spörsmål. De sakkunniga hava härom anført följande.

Samtliga utredningar, som företagits angående arrendeförhållandena i landets olika delar, hava givit till resultat, att gällande arrendelagens bestämmel-

ser, även om de äro tvingande, ofta åsidosättas. Sålunda har, såsom redan nämnts, undersökningen angående den norrländska arrendelagens verkningar visat, såväl att muntliga arrendeavtal alltjämt äro långt ifrån sällsynta, som ock att i de skriftliga avtalen ofta förekomma bestämmelser, vilka strida mot lagens stadganden. Det har vidare genom både den av jordkommissionen verkställda enquëten och den av de sakkunniga själva företagna utredningen konstaterats, att vad södra och mellersta Sverige beträffar i arrendeavtalen ej sällan intagas förbehåll, vilka stå i uppenbar strid mot den allmänna arrendelagens bud. Samtliga utredningar överensstämma även därutinnan, att de avvikelser, som sålunda skett från lagens föreskrifter, merendels tillkommit i jordägarens intresse. Det torde sålunda få anses såsom visst, att arrendatorerna trots de till deras förmån meddelade lagbudens ingalunda alltid varit i stånd att vid arrendeavtalens avslutande gentemot jordägarna bevaka sin rätt, vartill bristande kunskap hos arrendatorerna om lagens innehåll ofta torde hava i väsentlig mån bidragit.

Väl är ett i arrendeavtal intaget villkor, som strider mot lagens tvingande bud, utan all rättsverkan, men det lär ej kunna fränses, att mången arrendator likväl känner sig pliktig att respektera vad han genom sin underskrift å arrendekontraktet förbundit sig till. Och ofta torde fruktan att utsätta sig för obehag av det ena eller andra slaget avhålla honom från att göra sin rätt gentemot jordägaren gällande. Såsom i nämnda utredningar framhållits, kommer därför ett arrendekontrakt, som innehåller mot lagen stridande förbehåll, sannolikt ej sällan att vinna tillämpning i enlighet med sitt innehåll. Detta måste givetvis väcka allvarliga betänkligheter.

Skola arrendatorerna i verkligheten erhålla det skydd, som genom arrendelagstiftningen avses att bereda dem, torde det, såsom av såväl herrar Wihlborg och Nilsson som jordkommissionen framhållits, vara nödvändigt, att det sörjes för att arrendatorerna kunna vid arrendeavtalens avslutande ävensom eljest, då de äro i behov av råd och upplysningar, kostnadsfritt erhålla lämpligt biträde. Emellertid lär enligt de sakkunnigas mening för detta ändamål icke erfordras tillsättande av lokala kommittéer i enlighet med vad jordkommissionen föreslagit, utan synes det vara till fyllest, om i huvudsaklig anslutning till herrar Wihlborgs och Nilssons förslag för sådana kommuner, där ett större antal arrendatorer finnes, förordnas en därtill skickad person i orten att mot ersättning av statsmedel tillhandagå arrendatorerna med råd och upplysningar i arrendeförhållanden rörande frågor.

I anledning av Kungl. Maj:ts proposition till 1927 års riksdag, nr 182, med förslag till lag om ändring i vissa delar av nyttjanderättslagen m. m. väcktes en motion inom första kammaren (I: 113), vari hemställdes, att riksdagen ville besluta ett tillägg till den sociala arrendelagstiftningen i syfte att skapa någon kontroll på lagens tillämpning genom de i uppsiktslagen omnämnda jordbrukskommissionerna eller annorledes.

Sammansatta andra lag- och jordbruksutskottet anförde i sitt utlåtande nr 1 rörande denna motion följande.

Enligt utskottets mening torde en kontroll av den art, som avses i förevarande motion, komma att bli synnerligen omfattande, därest den skall kunna fylla den uppgift, som motionärerna åsyftat. Motionärerna hava nämligen ansett, att vederbörande kontrollmyndighet skulle tilläggas initiativ, upplysningsverksamhet och målsmanskap. Utskottet har icke funnit sådana skäl anförda, att de föranleda utskottet att förorda anordnande av en dylik omfattande kontrollverksamhet.

Två ledamöter avgåvo reservation och hemställde, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära förslag till 1928 års riksdag i syfte att skapa någon garanti på den sociala arrendelagens tillämpning genom de i uppsiktslagen omnämnda jordbrukskommissionerna eller annorledes.

Utskottets avstyrkande hemställan bifölls av riksdagens båda kamrar.

Riksdagen
1928.

Även vid 1928 års riksdag väcktes motioner i ämnet. I likalydande motioner, nr 203 i första kammaren och nr 357 i andra kammaren, hemställdes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära övervägande av sådant tillägg till den sociala arrendelagen, att någon kontroll å lagens tillämpning utan omfattande kostsamma anordningar måtte kunna genom jordbrukskommissionerna eller annorledes åstadkommas.

Motionerna behandlades av sammansatta andra lag- och jordbruksutskottet, som i utlåtande nr 2 anförde följande.

Enär intet inträffat, som i föreliggande fråga skulle kunna föranleda ett ståndpunktstagande i annan riktning än 1927, vidhåller utskottet sitt förenämnda uttalande vid fjolårets riksdag samt finner alltså skäl icke anförda för förordande av den ifrågasatta kontrollverksamheten.

Utskottets hemställan om avslag å motionerna bifölls av riksdagen.

Utskottet.

Vid det förnyade övervägande, som nu ägnas de föreliggande frågorna om ändrade bestämmelser i fråga om minimiarealen och minimitiden vid arrenden enligt den sociala arrendelagstiftningen samt om införande av optionsrätt i nämnda lagstiftning, har utskottet icke funnit anledning förorda, att riksdagen frånträder de beslut, som fattades år 1927. Utskottet kan därför icke tillstyrka bifall till något av de i motionerna under 1) — 3) upptagna yrkandena.

I motionen I: 185 har gjorts gällande, att den sociala arrendelagstiftningen mångenstädes icke kommer till någon tillämpning, att de upprättade arrendekontrakten ofta äro olagliga och att lagen kringgås på olika sätt. Utskottet har emellertid varken i motionen eller vid de undersökningar, som utskottet varit i tillfälle att verkställa, funnit styrkt, att dylika missförhållanden förefinnas i den omfattning, att utskottet äger anledning att förorda den i motionerna ifrågasatta kontrollen. För övrigt synes böra erinras därom att av sammansatta andra lag- och jordbruksutskottet vid 1927 års riksdag skäl anfördes mot införande av dylik kontrollverksamhet.

I sammanhang med övervägande av denna fråga har utskottet med hänsyn till de särskilda förhållanden, som föreligga vid den sociala arrendelagstiftningens tillämpning, funnit önskvärt, att ifrågavarande arrendatorer i viss utsträckning beredas kostnadsfri rättshjälp i frågor rörande arrendeförhållanden. Arrendatorerna tillhöra ofta de mindre bemedlade samhällsklasserna. De äro därför säkerligen ofta i behov att kostnadsfritt erhålla råd och upplysningar eller annat biträde i ärenden angående arrendeavtalet och därmed sammanhängande frågor. Genom en sådan anordning skulle även kunna vinnas en viss garanti för att den sociala arrendelagstiftningens bestämmelser komma att noga följas.

Under hänvisning till vad här ovan anförts får utskottet hemställa,

1) att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till åtgärder från det allmännas sida för att åt sådana arrendatorer under bolag och med dem likställda, för vilka särskilda sociala lagbestämmelser gälla, bereda möjlighet att kostnadsfritt erhålla rättshjälp med avseende å frågor rörande arrendeförhållanden;

2) att yrkandet under punkt 1) i motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

3) att yrkandet under punkt 2) i motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

4) att yrkandet under punkt 3) i motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt

5) att yrkandet under punkt 4) i motionerna, i den mån det icke blivit besvarat genom vad utskottet ovan under 1) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 8 mars 1929.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Westman*, *Frändén*, *Österström**, *Lindhagen*, *Berglund**, *Granström*, *Tamm* och *Norman**;

från andra kammaren: herrar *Magnusson* i Skövde*, *Magnusson* i Kalmar, *Ödström**, *Johansson* i Sollefteå, *Andersson* i Rasjön, *Gardell* i Gans, *Pettersson* i Hällbacken och *Sandström*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

1) av herrar *Lindhagen*, *Berglund*, *Norman*, *Magnusson* i Kalmar, *Johansson* i Sollefteå och *Pettersson* i Hällbacken, vilka hemställt om bifall till motionernas yrkanden.

Till stöd för dessa yrkanden har herr *Lindhagen*, utöver motionernas motivering, ytterligare anført:

»Det är även här uppenbart, att de olika ståndpunkterna äro betingade av skiljaktiga ekonomiska intressen. I detta fall har utskottet nödgats anlita utslutande det processuella tillvägagångssättet. Såsom svarandepart nekar utskottet utan vidare motivering, att käromålet blivit styrkt. För detta senare talar nämligen både sakens natur och de flesta tidigare utredningar, och därför anses dessa i förevarande fall icke hava något bevisvärde.

Att den nuvarande minimiarealen utestänger en myckenhet arrenden, som borde komma in under lagen, särskilt i nordligare delar av landet, är nogsamnt känt och utrett.

Varför skall arrendetiden för fideikommiss bestämmas till blott tio år samt tidsbestämmelse alldeles saknas för arrenden under andra gods? Därför har aldrig givits något skäl, och sådant kan icke heller givas. Det är ett naket intresse, som bestämmer denna ståndpunkt. Alla utredningar med innehåll gå emot densamma.

Rätt till förnyelse av arrende (optionsrätt) vid utgången av den stadgade minimitiden är ur social synpunkt ett mänskligt krav, för vilket ock inom jordkommissionen uppnåddes enhet, såvitt rörde bolagsarrenden. Det ekonomiska intresset allena uppdelar här ståndpunkterna i motsatta läger.

Vad slutligen angår kontroll på lagens tillämpning, så avfordras ingen bevisning om behovet. Här föreligger nämligen en lucka i lagstiftningen, vid vars tillkomst även bort övervägas tillräckliga åtgärder för att garantera lagens effektivitet i denna ofullkomlighetens värld. Detta ligger i sakens natur. Det är knappast ens något klandervärt, att de intressen, mot vilkas utsvävningar lagen riktar sig, skola på många händer begagna sig av till buds stående möjligheter att uppenbart eller i det tysta sätta sig över lagen.

En lätt utväg är att utarrendera allenast så stor del av jorden, att det kontraherade området ej faller under lagen. En bolagsdisponent uppgav personligen år 1927 inför utskottet, att hans bolag på det sättet undgick att få åtskilliga arrendegårdar i övre Dalarne lagda under den norrländska arrendelagen. Nu upplyste en ledamot i utskottet att bemålde disponent för honom uppgivit, att bolaget icke vidare tänkte uppföra sig så illa. Med denna privata upplysning fann utskottet all fara i ovanberörda hänseende undanröjd för hela riket från Ystad till Haparanda och för all framtid. I förslaget till betänkande skrevs därför med gott samvete, att utskottet icke funnit styrkt, att upprättade arrendekontrakt ofta äro olaga och att lagen kringgås på olika sätt. Vid justeringen dokumenterades emellertid ofrånkomligt betänkliga överträdelser i ett annat avseende. Formuleringen ändrades då till, att missförhållanden ej blivit styrkta förefinnas 'i den omfattning', att ett ingripande vore av nöden. Hela detta spegelfäkteri i intressenas spel avslöjar obarmhärtigt lagens ofullkomlighet från dagen för dess stiftande, varom ytterligare hänvisas till motionen och arrendatorernas erfarenheter i landet.

Lagutskottet har alltid också gjort gällande, att kontrollen blev dyrbar. Häremot ha vänner av en rättsordning nu som förut erinrat, att en lättvunnen och billig kontroll kunde vinnas genom jordkommissionerna. Utskottet har ej heller nu låtsats om denna i motionen upprepade utväg, men givit en förtäckt

hänvisning igen till utskottets gamla påstående. Utskottet vill tydligen ej tillåta att kontrollen får bli billig.

Såsom utskottets offentliga protokoll utvisar förordades emellertid från frisinnat håll det lilla tillmötesgående, som återfinnes i första punkten av utskottets hemställan, vilken hemställan väl lämpligare bort inarbetas under utskottets hemställan under punkt 5. Detta medgivande kan möjligen i tidernas längd tjäna som fingervisning för en effektiv kontroll, vilket ock ett par reserver vanter mot även denna framförd uppenbarligen befarat.

Utskottet har ock genom denna hemställan nödgats frångå sin strax förut uttalade uppfattning om obehövligheten av kontroll. Genom en sådan anordning, säger utskottet 'skulle även kunna vinnas en viss garanti för att den sociala arrendelagstiftningens bestämmelser komma att noga följas'.

Såsom var och en bör förstå, kommer den nämnda rättshjälpen sällan eller aldrig att bli av någon betydelse för den kontroll å den sociala arrendelagen, som behöves. Den arrendator, som reser sig på detta sätt mot ett bolags maktutövning, äventyrar i många fall, såsom de själva pläga berätta, nödig arbetsförtjänst, förlust av arrende vid kontraktstidens utgång med flera nackdelar. Det är en oförlåtlig motsägelse mot lagens sociala karaktär att fortfarande även på detta sätt vältra kontrollen över lagens tillämpning huvudsakligen just på de svaga, som skulle skyddas genom densamma»;

2) av herrar *Magnusson* i Skövde och *Sandström* i fråga om utskottets hemställan under 1).